

ХРОНОЛОШКИ ОСВРТ ВРЗ ЕТНОКОРЕОЛОШКИТЕ ИСТРАЖУВАЊА ЗА МАКЕДОНСКИТЕ ОРОВОДНИ ПЕСНИ

Тијана Јаневска

Музичка Академија, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип

Датум на прием: 30.12.2024

Апстракт: Ороводната пејачка традиција во Македонија претставувала дел од секојдневието во животот на луѓето. Ороводните песни се дел од обредната и од соборската традиција. Карактеристично е што и самиот поим ни укажува на синкретизам меѓу песната и орот. Ороводните песни најчесто се изведуваат за празнични пригоди, но може да бидат и од забавен карактер.

Етнокорелолошките истражувања поврзани со ороводните песни се од големо значење за традиционалната култура. Голем број автори и истражувачи во своите дела ни откриваат специфични техники и методи, кои можат да придонесат за анализирање, класифицирање и обработка на овој тип културна појава.

Клучни зборови: ороводни песни, етнокорелологија, етномузикологија, кинетографија, методи

Вовед

Ороводната песна како синкретична форма се појавува во повеќе етнички предели во Македонија. Најзастапена е и сè уште се изведува претежно во источните делови на Македонија, односно во Источното игроорно подрачје. Орот и песната се неизбежен сегмент од традицијата и тие претставуваат средство за изразување на чувствата. Се изведуваат самостојно, но често кога има недостаток од инструментална придружба, орот и песната се изведуваат во една синкретична форма.

Потребата од етнокорелолошки истражувања се појавува уште кон крајот на XIX век. Авторот Тихомир Ѓорѓевиќ уште во тој период навестува дека некои игроорни културни појави се на изумирање и укажува на потребата дека тие сегменти од културното живеење треба да се соберат, да се класифицираат и да се обработат технички. Во делото на авторот Ѓорѓевиќ за првпат се прави и класификација на народните ора, со тоа што таа класификација се движи во духот на европските истражувања и автори, а класификациите ги вршат врз база на нивните тематски проблематики и традиции. Потребата од теренски истражувања ја оправдуваат и авторите Јанковиќ, кои, во раните години на XX век, навестуваат за губењето на традиционалните вредности и потребата да се собира и да се анализира оваа културна појава.

Досега, македонските ороводни песни се анализирани најчесто од етномузиколошки аспект, а со тоа што тие претставуваат

синкретична форма од песна и игра, е неопходно да се посвети внимание и на нивните етнокореолошки аспекти, со посебен придонес во нивното кинетографско запишување.

Ороводната пејачка традиција во Македонија

Македонските ороводни песни спаѓаат меѓу најстарите народни песни, иако е тешко да се утврди попрецизно кога точно настанале тие, но сепак, според некои елементи од песните (синкретски, пагански, христијански и сл.) можат приближно да се насетат корените на некоја обредна песна или на некоја нејзина дамнешна варијанта (Китевски 2002: 121).

Народното оро е нераскинливо сврзано со народната музика и песна. Тоа претставува единствен израз на расположенијата и на чувствата предадени преку: ритам, мелодија, говор и движење (Пајтонциев 1973: 49).

Македонските ороводни песни во животот на традиционалната селска заедница се тесно поврзани со особеностите на локалните системи на народната обредно-пејачка култура (Пашина [ред.] 2005: 110; сп. Величковска 2020: 55). Величковска наведува дека ороводот, односно „хороводот“ претставува древна масовна игра кај словенските народи, која е проследена со песни и драмски дејствија (Пашина [ред.] 2005: 110; сп. Величковска 2016: 8), притоа констатирајќи дека терминот ороводни песни во источномакедонските игроорно-пејачки традиции може да означува: *секое иџрање на оџворен ѝросѝор, собор на луѓе и мелодоеѝски-кореоџграфски жанр* (Величковска 2020: 55).

Сестрите Јанковиќ ги опишуваат ороводните песни како песни со хумористичен карактер, односно песни преку кои се искажува хуморот (Јанковиќ 1939: 22). Овие песни најчесто се изведуваат и за време на свадбените обичаи кога жените сами прославуваат во куката на невестата.

Тие се посебен вид магиски практики во чија основа стои образец на организирано движење (Пашина [ред.] 2005: 110; сп. Величковска 2012: 28). Основните игроорни елементи, како што се: *ѝаѝкањеѝо, врѝењеѝо* и *скокањеѝо* имаат значајна улога во дополнувањето на песните на оро, а Васиќ смета дека овие методски елементи во етнокореологијата можат да се протолкуваат како знаци за повикување на ветерот, растот на посевите, како и поттикнување на плодноста (Васиќ 1998: 42).

Величковска истакнува дека пеењето на оро е групно, кое одговара на колективниот почеток на традиционалните танци. Нивните основни генетски функции се јавуваат условени од музичкиот ритам и од моториката на кореографските движења, а определувањето на кореографската композиција е прицврстена за кореографскиот напев, кој никогаш не се менува. Бројните примери на ороводни напеви последователно ги истакнуваат етапите на историскиот развој на еден

жанр, кои се типични за различни локални пејачки традиции. Нив ги исполнуваат девојки или млади жени (Величковска 2020: 55). Во минатото ороводните песни се изведувале за време на локалните празнувања во селските заедници, на собор како дел од календарскиот обредно-празничен систем, а исто така се неизбежен дел и од свадбениот обреден комплекс (Величковска 2017: 232).

Карактеристично е што ороводните песни можат да се изведуваат на повеќе начини, и тоа, може да се пеат едногласно или двогласно, во една, две или во повеќе групи, односно со антифон начин на пеење, каде што првата група ја изведува првата мелострофа, а потоа – сите останати ја повторуваат. Се смета дека најстариот начин на пеење е антифониот начин на пеење, кое во народот е познато како „пеење со преземање“. Најпрвин настапува првата група (која се состои од две или три пејачки), пеејќи ја почетната мелострофа. Кога првата група ќе заврши со излагањето на првата мелострофа, настапува втората група, преземајќи ја мелодијата и текстот од првата група. Кога ќе заврши втората група со излагањето на првата мелострофа, започнува првата група со излагањето на втората мелострофа. Кога првата група ќе заврши со излагањето на втората мелострофа настапува втората група, „преземајќи“ ја мелодијата и текстот од втората мелострофа и тоа во еден континуиран тек без застој до крајот на песната (Величковска 2002а: 57).

Ритмичката структура на ороводните песни е едноставна од 2/4-или 4/4-такт, а се изведуваат со едноставен игроорен образец од типот на ороото *Лесноџо*, но во одредени предели се сретнуваат и нерамноделни ритми при нивната изведба, најчесто во 7/8 ритам кога се сретнуваат и посложени форми на игра од типот на ороото *Сиџноџо* или *Малешевка*. Ороводните песни најчесто се изведуваат во отворен круг кога се од соборски карактер, но се изведуваат и во затворен круг кога се од обреден карактер.

Антрополошката позиција на игроорците е најчесто, држење за појас, држење под рака, држење на рацете во преплет позади или пак држење за рамо, кое се сретнува кај мажите. Не бил секој учесник во ороводните песни. Тоа секогаш биле жени, кои имале поголема пејачка способност, а прва на ороото секогаш стоела онаа која имала најдобар вокал.

Ороводните песни, како дел од секојдневниот живот на луѓето, имаат голема улога во искажување на емоциите. Тие најчесто се од забавен карактер, за да се истакне способноста на луѓето, а се сретнуваат и со обреден карактер, како кај лазарските и водичарските обредни поворки или пак во склоп на свадбениот обреден циклус. Се изведуваат со игроорен образец од типот на ороото *Лесноџо*, каде што играат посмирено, потклекнати и со баланси во колената, додека пак некои од ороводните песни се изведуваат на игроорни обрасци со

едноставни, наизменични синхронизирани движења во вид на преплетување, и тогаш стилот на играње се менува. Често играат на цело стапало со *шрусане*, треперење на телото и со потскокнување (Павловић 1928: 114).

Во зависност од тематиката на песната, се одредува и кој ќе ја изведува, мажи, жени или мешано, но преовладува женската изведба на ороводните песни. Некои од овие песни можат да бидат и со музичка придружба на гајда или пак – комбинација од повеќе традиционални инструменти, што е ретка појава. Всушност, се смета дека тие настанале за гласот да биде еден вид замена на музичкиот инструмент кога на селските собори немало инструменти. Жените најчесто се држеле под рака или за појас, а поретко се сретнува и држење на рацете во преплет позади, додека пак, мажите се држат за појас, а почесто и за рамо. Содржината на песните може да биде љубовна, хумористична, а најчесто се опејувале доживувања од секојдневниот живот. Во обредните ороводни песни најчесто се пее за здравје и за благослов на: домаќините, домот или стоката.

Осврт врз досегашните проучувања за ороводните песни во Македонија

За да се добијат релевантни податоци за ороводните песни во Македонија, се извршени неопходни истражувања кои се темелат врз пишувани извори, материјали собрани од сопствени теренски истражувања на авторката на трудов, како и врз материјали собрани за време на теренските истражувања на еминентни истражувачи како што се: Родна Величковска (од етномузиколошки аспект на ороводните песни), Владимир Јаневски (од етнокореолошки аспект на ороводните песни), Љубица и Даница Јанковиќ (од етнокореолошки аспект на ороводните песни) и Михаило Димовски (од етнокореолошки и од историски аспект на ороводните песни).

При истражувањата се применува комбинираната метода на: интервјуа, слободни разговори, опсервации и слично. При проучувањата, овој збир методи се користи за: следење на постоењето, развојот и постепеното исчезнување на ороводните пејачки форми. Беа земени предвид тезите на еминентни истражувачи врз база на чии истражувања ги проследивме методите според кои тие ги создале своите дела.

За аспектите на теориско-емпириските истражувања, посебно за *дескриптивниот метод*, повеќе автори го поставуваат прашањето во врска со изработка на стручен и на научен труд со анализа на емпирискиот материјал. Посебно е важно да се истакне дека сите поими во општествените науки, кои служат за дефинирање на некоја научна дисциплина, обично потекнуваат од културата на еден народ, така што и истражувањата што се вршат, а кои се однесуваат

конкретно за нашиот предмет на интерес, треба да се третираат од аспектот на културата на народот (Јаневски 2019: 49).

При истражувањата, а посебно при анализата на теренските материјали, се користат повеќе методи, кои се во согласност со темата и проблематиката што се разработува, а истовремено е предмет на истражувањето, така што една од најприфатените методи во етнокореолошките истражувања е *дескриптивниот метод*, која овозможува создавање на основа за собирање на емпириски податоци од теренските истражувања, кои се однесуваат на конкретни примери од знаењата на луѓето за одредени сегменти од ороводните песни, кои сè уште можат да се најдат во одредени предели во Македонија. Исто така, значајно место зазема и *културно-историскиот метод* за да се стекне увид во тоа како овие пејачки жанрови егзистирале во минатото и што е она што од нив е останато денес, а секако, да се стекне увид и за причините за: нивното менување, трансформација или евентуално исчезнување.

Покрај овие методи, од голема важност е и *функционалниот метод*, која има за задача да даде одредени објаснувања за функцијата и за обредниот карактер на ороводните песни, кои се практикувале во минатото и сè уште се практикуваат во одредени предели денес. Оваа метода најмногу служи за образложување на функцијата на ороводните пејачки жанрови, која е нивната цел, какво значење имаат во општеството.

Примена во овие истражувања има и *компаративниот метод*, преку која меѓусебно се согледуваат и се споредуваат ороводните песни, начинот на: изведување, пеење и играње. Компаративната метода има улога и во споредувањето при начинот на изведување на ороводните песни во различни предели во Македонија, за да се видат сличностите и разликите на: периодот на изведување, начинот на изведување, бројноста на учесниците, игроорните обрасци, класификацијата на песните, мелодиските линии, ритмичката структура, текстуалниот дел од песните, антропологијата на учесниците, поделбата на улоги, нивната функција и терминологијата, обредните реквизити, како и носијата.

Техниките и методите се во најтесна врска со етнолошките истражувања, но овие истражувања се користат и во многу други сродни науки. Слични методи на истражување се вршат и во етномузиколошката наука (Petrović 1984: 279–284), а овие стандарди на истражувања се применувани во општествените науки и многу често отстапуваат со мали осцилации во прашалниците или во аналитичкиот осврт. Погolem број научни работници, кои користат техники на истражување, најмногу се базираат на двете општопознати техники и тоа: прости и сложени методи, или поточно *квалитативниот* и *квантитативниот* метода на истражување.

Меѓу најстарите музичко-фолклорни творби што заземаат видно место во животот на традиционалната заедница во Македонија се ороводните песни, кои сликовито ја претставуваат духовната и културната историја на македонскиот народ.

Најраните податоци во литературата, кои се однесуваат директно на ороводните песни, потекнуваат од почетокот на XX век. Изворите што се однесуваат на почетокот на XX век се најчесто од етнографите, кои забележуваат делови од народната култура, но даваат и мал осврт на традиционалните игри и песни. Дел од нив ги изразуваат: социјалниот статус на ороводните песни, терминологијата или воодушевувањето кое го доживувале на соборите и на обредните процесии.

Во 1907 година авторот Атанасие Петровиќ, за етничкиот предел Скопска Црна Гора, дава информации, кои се од голема важност за традиционалната игра во Македонија. Тој посочува на социјалниот статус на играње. Имено, укажува на редот на игроорците во орото: кој каде може да се фати да игра; кога може да се пушти од орото; кога може да престане да игра итн. Во однос на ороводните песни, тој наведува неколку примери кои се дел од обредниот циклус. Таков пример е ороводната песна „Колач ти се размешуе“, која се изведувала во четвртокот пред свадбата кога ќе се замесел обредниот леб кај младоженецот. Откако ќе го замесат, тие го ставале тестото на средина од масата и со оро ја заобиколувале масата до три пати пеејќи ја обредната песна. Тој споменува и за застапеноста на ороводните песни за време на соборите. Наведува дека кога ќе се изморат од играњето, се одбираат најдобрите пејачи и со ороводни песни го заобиколуваат соборот, изведувајќи ги во антифонски начин на пеење, односно пеење со преземање, каде што ороводецот ја извикува песната, а останатите повторуваат (Петровиќ 1907: 334–516).

Во 1909 година познатиот етнограф Јован Хацивасилевиќ, во својата студија *Кумановска област*, дава опис на традиционалните ора од Козјак и од Овче Поле. Посебно е важно да се истакне дека тој, меѓу овие два етнички предели, прави разлика во игроорниот репертоар и исто така, прави разлика меѓу експресиите за игра. Тој истакнува дека карактерот на игрите е различен, односно дека населението во Козјачијата игра бавно и брановидно, а во Овче Поле е посложено и многу поразиграно. Тука ги вметнува и ороводните песни како дел од женскиот репертоар на игри во Овче Поле. Повторно се споменува антифонскиот начин на пеење кога девојките и жените пеат во групи, две по две. Тој забележува три ороводни песни од Овче Поле и Козјак и тоа: *Поврачка (Три љула дојдо)*, *Крстачка (Девојченце бело)* и *Козјачка (Ој девојче милно)* (Хацивасилевиќ 1909: 393–397).

Стеван Тановиќ во 1927 година во студијата за гевгелиската околина дава мали фрагменти за традиционалната игра во Бојмија, објаснувајќи дека во секое село има простор за играње најчесто

наречен *среѣсело*, каде што се собирале луѓето на прослава за време на големите празници, додека пак во периодот на зимските месеци тие се собирале во дворовите и домовите, каде што најчесто веселбите ги правеле со ороводни песни. Наведува дека девојките пеат во групи, две по две, односно со антифонски начин на изведба на песните (Тановић 1927: 321–322).

Во 1928 година авторот Јеремие Павловиќ, во своето дело *Малешеве и Малешевци*, дава еден широк осврт на традиционалната игра. Тој, покрај терминологијата за ората во Малешевијата, посочува и на терминот на самото играње *оро со ѣрусане*. Од социјален аспект, значајно место за *заѣрување* на соборите, им дава на девојките, кои први запејуваат и го започнуваат соборот за време на големите верски празници. Имено, старите гледаат, а младите играат. Павловиќ го објаснува и ороводниот начин на играње низ песни во Малешевијата. Се пее во две групи, едните пеат, другите повторуваат, кој, според Павловиќ, е интересен начин на комуникација. Додека пееле, никој не смеел да се фати меѓу пејачките групи. Во однос на стилските карактеристики при изведба на ороводните песни, тој забележува дека начинот на играње зависи од начинот на пеење, односно, ако песната се пее брзо и живо, монотонно, тивко и развлечено или премногу брзо, такво ќе биде и играњето (Павловић 1928: 327–329).

Триесеттите години од XX век се појавуваат сестрите Даница и Љубица Јанковиќ за кои слободно може да се каже дека го поставуваат темелот на етнокореолошките истражувања во Србија и во Македонија во рамките на тогашната заедничка држава. Во нивната плодна истражувачка работа оставаат дела, кои и денеска се користат како појдовни основи во сферата на етнокореологијата. Посебно е важно да се забележи периодот во кој тие твореле и моментот дека тие морале да имаат некакви предзнаења, како и голема интуиција во собирањето на ваквиот материјал. Во периодот од 1934 до 1964 година имаат издадено осум книги, во кои се опишувани традиционалните игри во тогашните југословенски простори. За нас, Македонците, посебно се значајни: првата, третата и четвртата книга (Васић 2005: 14), а во 2016 година излезе од печат и нивната последна книга со број девет, која целосно е посветена токму на традиционалната култура во Македонија. Од нивните записи може да се види обемен репертоар на ороводни песни, прилики и места за нивната изведба и нивното значење во општествената заедница. Тие се осврнуваат на поголем број етнички предели во Македонија за кои даваат специфични информации за ороводните песни, како што се: Мијаци – Река, Дебарско Поле и Дебар, Охридско Поле и Охрид, Долни Полог и Тетово, Горни Полог и Гостивар, Кичевија и Кичево, Средорек, Жеглигово, Славиште, Скопска Црна Гора, Скопска Блатија и Скопје, Мариово, Азот,

Прилепско – Битолско Поле, Порече и други.¹ Во своите дела тие пишуваат за жената како носител на ороводната пејачка традиција, каква е нејзината улога, функција, и жената како предмет во песните кои ги пратат женските игри. Покрај руралните средини, тие даваат информации и за градските средини и за застапеноста на ороводната традиција во градските центри, кои се од големо значење за етнокорееолошките истражувања. Во однос на анализата и на истражувањето на ороводните песни, сестрите Јанковиќ ги поставуваат темелите за етнокорееолошкото евидентирање, каде што ороводните песни ги забележуваат дескриптивно, поточно, покрај запишувањето на текстот од песните, тие описно ги образложуваат и игроорните обрасци и движењата користејќи нивносоздадени знаци за прецизно објаснување на методските елементи, а покрај сето ова приложуваат и мелографски записи. Од записите може да се види дека сестрите Јанковиќ ја истакнуваат зголемената модернизација како причина за губењето на традиционалната игра на теренот, па предлагаат нивна заштита и имплементација во општеството и во образовниот систем.

Со завршувањето на истражувањата и со објавувањето на собраните материјали на сестрите Јанковиќ од областа на традиционалната игра е направен еден вакуум од повеќе години кога замрува науката која ја истражува играта, етнокорееологијата (Јаневски 2013: 26).

Во почетокот на педесеттите години од XX век, со формирањето на Институтот за фолклор „Марко Цепенков“, меѓу првите негови истражувачи кои започнале да навлегуваат во етнокорееолошката наука, биле Живко Фирфов и Ганчо Пајтонциев. Тие, во далечната 1953 година, ја издаваат книгата *Македонски народни ора, со корееографски знаци и терминологија*. Во неа се објавени и обработени дваесет ора, кои, покрај дескриптивниот метод, се забележани и со корееографски знаци што, за првпат, ги презентираат кај нас (Фирфов и Пајтонциев 1953: 7–80). Но, со жалење можеме да констатираме дека нивните

¹ Д. Јанковиќ. 1940. „Дебарске народне игре“. *Еџнолоџ I*, Скопје; Љ. Јанковиќ. 1940. „Народне игре у Кичеву и околини“. *Гласник еџноџрафскоџ музеја у Беоџраду*, XV. Београд; Љ. и Д. Јанковиќ. 1940. „Још нешто о приликама за играње у Скопској Црној Гори“. *Гласник еџноџрафскоџ музеја у Беоџраду*, књига XV. Београд; Љ. и Д. Јанковиќ. 1934. *Народне иџре I*. Београд; Љ. и Д. Јанковиќ. 1939. *Народне иџре III*. Београд; Љ. и Д. Јанковиќ. 1948. *Народне иџре IV*. Београд; Љ. и Д. Јанковиќ. 1951. *Народне иџре VI*. Београд; Љ. и Д. Јанковиќ. 2016. *Народне иџре IX*. Београд; Љ. и Д. Јанковиќ. 1938. „Празничне народне игре у Поречу“. *Гласник еџноџрафскоџ музеја у Беоџраду*, књига XIII. Београд; Љ. и Д. Јанковиќ. 1957. „Прилог проучавању остатака орских обредних игара у Југославији“. *САН, Еџноџрафски инсџиџуџи*, књ. 8. Београд; Љ. С. Јанковиќ. 1948. „Лазарополџи и лазарополџске народне игре“. *Срџски книџевни џласник*. Београд; Љ. С. Јанковиќ. 1948. „Народне игре у Тетову и околине“. *Срџски книџевни џласник*. Београд.

кореографски знаци не биле прифатливи за пошироката научна јавност, а трудот се користел само интерно (Јаневски 2019: 38).

Во 1957 година, Вера Кличкова во својата статија за велигденските игри во Порече, ги споменува ороводните песни како дел од женската обредна пејачка традиција. Наведува и терминологија за улогите на учесниците во ороводните песни, кои впрочем се изведувале на третиот ден од големиот верски празник Велигден. Поточно таа пишува за отпочнувањето на соборот за Велигден токму со ороводните песни, како знак за почеток и за повикување на жителите за собор. Овој чин Кличкова го опишува како ритуал без кој не може да биде отворањето на соборот, опкружувајќи го соборот три пати изведувајќи ороводни песни. Првите две жени кои го отпочнуваат орот, ги нарекувале *џанчариџи*, а последните две – *оџашка*. Обично танчариите се жени, кои, во селото, се познати како добри игроорки и песнопојки (Кличкова 1957).

Во текот на седумдесеттите години од XX век се јавува уште еден истражувач, а тоа е Ганчо Пајтонџиев, кој, во издание на Институтот за фолклор, ја издава книгата *Македонски народни ора*, која изобилува со голем и исклучително важен материјал за понатамошни истражувања. Посебно е важно тоа што во ова дело авторот, покрај сознанијата и описите на народните ора, поставил и нов систем на запишување на орската традиција. Но, покрај неговиот личен систем, ората се запишани и по лабановиот систем, кој и денес е во широка употреба (Пајтонџиев 1973).

Од формирањето на Институтот за фолклор и на неговата истражувачка систематизација, влегуваат и истражувањата поврзани со еџнокореологијата. Вистинската функција на ова одделение започнува во 1968 година со работата на Михаило Димовски. Овој специјалист во Институтот работи десет години и зад себе остави голем број трудови од областа на еџнокореолошката наука (Јаневски 2019: 39–40).

Неговите две статии издадени во Списаниеото на Институтот за фолклор во 1973 година, се однесуваат на Струшкиот Регион. Првата статија ги обработува ората од типот на *Лесноџо*, кои се изведуваат со ороводни песни. Во оваа статија кинетографски дава повеќе варијанти на игроорните обрасци, кои се од типот на орот *Лесноџо*. Димовски сака да ја покаже истата игроорна база на обрасците со различните украси или орнаменти, кои можат да ги направат игроорците (Димовски 1973: 109–114). Следната статија се однесува на лазарските женски поворки во Струшко Поле, каде што, покрај кинетографскиот запис, дава и мелографски запис на песните. На теренот обработува голема територија од струшката област. Според информациите за селата во кои истражувал тој, се работи за широка област што ги опфаќа еџничките предели: Струшко Поле, Струшки Дримкол,

Дебарски Дримкол, како и селото Горна Белица, во кое живеат Власи (Димовски 1973: 57–62).

Во крајот на XX век и на почетокот на XXI век се појавуваат двајца еминентни истражувачи, кои се од големо значење за ороводната пејачка традиција во Македонија. Родна Величковска во својата дејност посветува огромно внимание на истражувањето, прибирањето, анализирањето и запишувањето на традиционалните песни. Во голема мера користејќи ја методата на картографирањето и дијалектологијата, таа ни поставува системска класификација на традиционалните песни според жанровската припадност, како и според карактерот и нивната намена. Во периодот од крајот на XX век, па сè до денес, Величковска има приложено огромен емпириски материјал од областа на ороводните песни. Овој емпириски материјал претежно се темели врз нејзините истражувања во источните делови на Македонија, поточно станува збор за забележани ороводни песни од етничките предели: Пијанец, Малешево, Дурачка Река, Источен и Западен дел на Славиште, Овче Поле, Радовишко Поле и Радовишки Шоплук итн.² Треба да се истакне и магистерскиот труд на Зоран Џорлев, насловен како *Ороводниите песни како дел од македонската обредно-пејачка традиција*, во којшто станува збор за жанровската застапеност на ороводни песни и нивната територијална

² Р. Величковска. 2002. „Функцијата на рефренот во една мелодија – формула во турското и македонското народно пеење“. *Македонски фолклор*, год. XXX, бр. 61. Скопје: Институт за фолклор „Марко Цепенков“, 113–119; Р. Величковска. 2008. *Музичките дијалекти во македонското традиционално народно пеење*. Скопје: Институт за фолклор „Марко Цепенков“; Р. Величковска. 2009. „Македонско традиционално народно пеење“. *Зборник на трудови I*, Семинар за традиционална музика и игра, Илинденски денови. Битола, 6–15; Р. Величковска. 2011. „Македонското традиционално пеење“. *Зборник на трудови III*, Семинар за традиционална музика и игра, Илинденски денови. Битола, 10–15; Р. Величковска. 2012. *Македонското традиционално народно пеење* (Хрестоматија со мелопоетска анализа). Скопје: Маска; Р. Величковска. 2016. „Ороводната пејачка традиција во Кратовскиот регион“. *Зборник на трудови VIII*, Семинар за традиционална музика и игра, Илинденски денови. Битола, 8–16; Р. Величковска. 2020. *Македонската женска обредно-пејачка традиција, Етномузиколошки есеи*. Скопје; Р. Величковска и И. Јованов. 2013. „Пејачката традиција во Кривопаланечкиот Регион“. *Славички зборник*, бр. 2. Крива Паланка: Градски музеј, 169–189; Р. Величковска и К. Петровска-Кузмановска. 2021. *Лазарската обредно-пејачка традиција во Македонија*. Скопје: Институт за фолклор „Марко Цепенков“; Р. Олевска. 1989. „Некои особености на лазарските песни во Кривопаланечкиот крај“. *Македонски фолклор*, год. XXII, бр. 43. Скопје: Институт за фолклор „Марко Цепенков“, 187–190; Р. Величковска. 2012. „Ороводните песни и нивната територијална дистрибуција во македонското традиционално обредно-пејачко изразување“. *Годишен зборник*, год. 3, бр. 3, 149–154.

распространетост во македонското традиционално обредно-пејачко изразување (Џорлев 2015). Важно е да се истакне дека Величковска и Џорлев, ороводните песни ги обработуваат од етномузиколошки аспект, што претставува клучен фактор и сврзно ткиво за да се направи и етнокореолошката анализа на ороводните песни.

Во областа на етнокореологијата Владимир Јаневски од почетокот на XXI век, па сѐ до денес, работи на етнокореолошката анализа и на евидентирање на македонските традиционални ора. Во 2013 година во своето дело *Еѣнокореолошки карактеристики на македонскиѣ народни ора (ѣо избрани ѣримери)*, тој ги поставува петте игроорни подрачја според кои ги класифицираме традиционалните ора врз база на игроорните обрасци (Јаневски 2013). Дел од овие примери се и ороводни песни, кои се темелат врз обредната традиција. Во 2019 година тој ја издава својата втора книга од областа на етнокореологијата, во која ја прецизира етнокореолошката класификација на ората во Македонија. Во ова дело се обработени 78 орски примери, меѓу кои и ороводни песни, како и лазарските и водичарските обредни поворки, како дел од ороводната пејачка традиција. Покрај класификацијата, Јаневски поставува и систем на техники и методи при етнокореолошките истражувања, теми и водич за етнокореолошки теренски истражувања, но и посебни информации за етнокореолошко евидентирање (Јаневски 2019).

Во последните години веќе се појавуваат сѐ повеќе млади истражувачи и научници³ од областа на етнокореологијата, кои обично

³ Љ. Стефановска. 2024. „Етнокореолошки аспекти на селото Петрино според Цвета Гелевска“. *Cerectări și studii etno-muzicologie, bizantinologie și etnologie*, vol. 5, nr. 7. Timișoara, Romania: Asociația Pentru cultură bănețeană, 133–144; Т. Чичаковски. 2015. „Ороводни песни со инструментална придружба“. *Зборник на ѣрудови VII*, Семинар за традиционална музика и игра, Илинденски денови. Битола: НУ Центар за култура – Битола, 25–42; Т. Јаневска. 2021. „Етнокореолошки карактеристики на ороводните песни во етничкиот предел Пијанец“. *Зборник на ѣрудови XIII*, Семинар за традиционална музика и игра, Илинденски денови. Битола: НУ Центар за култура – Битола, 53–65; Т. Јаневска. 2022. „Етнокореолошки карактеристики на ороводните песни од пределот Дурачка Река“. *Зборник на ѣрудови XIV*, Семинар за традиционална музика и игра, Илинденски денови. Битола: НУ Центар за култура – Битола, 77–91; С. Проле. 2017. „Песните како дел од орската традиција“. *Зборник на ѣрудови IX*, Семинар за традиционална музика и игра, Илинденски денови. Битола: НУ Центар за култура – Битола, 62–66; С. Проле. 2019. „Ѓура Мара – Манифестација со обреден карактер“. *Зборник на ѣрудови XI*, Семинар за традиционална музика и игра, Илинденски денови. Битола: НУ Центар за култура – Битола, 44–47; Т. Јаневска. 2018. „Етнокореолошки карактеристики на лазарските ороводни песни од Струшко Поле и Струшки Дримкол“. *Зборник на ѣрудови X*, Семинар за традиционална музика и игра, Илинденски денови. Битола: НУ Центар за култура – Битола, 61–71; Љ. Стефановска. 2023.

се задржуваат на темелно обработување на етнокорелолошките аспекти на традиционалната култура во различни етнички предели во Македонија. Голем дел од овие истражувачи се посветуваат на спецификите на ороводната пејачка традиција, каде што можеме да согледаме еволутивни промени кај ороводните песни, па нивната распространетост, колку тие денес се изведуваат, но и какви се современите аспекти на ороводната пејачка традиција.

Заклучок

Меѓу најстарите музичко-фолклорни творби што заземаат видно место во македонското традиционално живеење се ороводните песни, кои сликовито ја претставуваат духовната и културната историја на македонскиот народ.

Најраните податоци во литературата, кои се однесуваат директно на ороводните песни, потекнуваат од почетокот на XX век. Изворите што се однесуваат на почетокот на XX век се најчесто од етнографите, кои забележуваат делови од народната култура, но даваат и мал осврт на традиционалните игри и песни. Дел од нив ги изразуваат: социјалниот статус на ороводните песни, терминологијата или воодушевувањето, кое го доживувале на соборите и на обредните процесии.

Ороводните песни, како дел од секојдневниот живот на луѓето, имаат голема улога во искажување на емоциите. Тие најчесто се од забавен карактер, за да се истакне способноста на луѓето, а се сретнуваат и со обреден карактер како кај лазарските и кај водичарските обредни поворки или пак во склоп на свадбениот обреден циклус. Се изведуваат на игроорен образец од типот на орото *Леснојо*, каде што игроорците играат посмилено, потклеknати и со баланси во колената, додека пак некои од ороводните песни се изведуваат на игроорни обрасци со едноставни, наизменични синхронизирани движења во вид на преплетување и тогаш стилот на играње се менува. Често играат на цело стапало со *џирасање*, треперење на телото и со потскокнување.

„Жената во обредната пејачка традиција кај Македонците муслимани од с. Окиси“. *Зборник на џирудови XV*, Семинар за традиционална музика и игра, Илинденски денови. Бигола: НУ Центар за култура – Битола, 77–88; С. Костов. 2019. „Ороводните песни на Македонците од источното игроорно подрачје (типови на ороводни песни според игроорниот образец)“. *Фолклорот во минатојо и денес*, Зборник на трудови, Собрание на фестивалот за народни инструменти и песни „Пеце Атанасовски“, Долнени – Прилеп. Прилеп, 52–60; С. Костов. 2023. *Ороводни џесни, Орската џрадиција во Источното игроорно подрачје на Македонија (историски и современи аспекти)*. Скопје, 120–136.

За да се добијат релевантни податоци за ороводните песни во Македонија, беа извршени неопходни истражувања, кои се темелат врз пишуваните извори, материјали собрани лично од теренски истражувања, како и врз материјали собрани за време на теренските истражувања на еминентни истражувачи.

Може да се констатира дека ороводните песни, како културна појава, биле од голем интерес кај истражувачите, кои обично се задржале на етнографските и на етномузиколошките карактеристики. За да може да се направи комплетна и веродостојна анализа на овој тип пејачки напеви, е потребно да се анализираат и етнокореолошките аспекти со тоа што ќе се постави конкретен елаборат за етнокореолошко евидентирање на ороводните песни, во кој ќе биде опфатена и етномузиколошката сфера со самата потреба за анализирање не на една, туку на две културни појави, ороото и песната, кои се изведуваат во синкретична форма.

ЛИТЕРАТУРА

Кирилични изданија

Васић, О. 1998. „Улога полова у обредној пракси нашег народа“. *Послѣдњи крст музичке науке о музици*, Специјално издање „Нови звук“. Београд: СОКОЈ-МИЦ при ФМУ.

Васић, О. 2005. „Сећање – Даница и Љубица Јанковић“. *Еџнокореологија*, Сећање, Београд.

Величковска, Р. 2002а. *Жејварскојо њеење во Македонија*. Книга 45, посебни изданија. Скопје: Институт за фолклор „Марко Цепенков“.

Величковска, Р. 2002б. „Функцијата на рефренот во една мелодија – формула во турското и македонското народно пеење“. *Македонски фолклор*, год. XXX, бр. 61. Скопје: Институт за фолклор „Марко Цепенков“, 113–119;

Величковска, Р. 2008. *Музичкиите дијалекти во македонската традиционално народно пеење*. Скопје: Институт за фолклор „Марко Цепенков“.

Величковска, Р. 2009. „Македонско традиционално народно пеење“. *Зборник на трудови I*, Семинар за традиционална музика и игра, Илинденски денови. Битола, 6–15.

Величковска, Р. 2011. „Македонското традиционално пеење“. *Зборник на трудови III*, Семинар за традиционална музика и игра, Илинденски денови. Битола, 10–15.

Величковска, Р. 2012. *Македонскиот ѝ традиционално народно ѝеење* (Хрестоматија со мелопоемска анализа). Скопје: Маска.

Величковска, Р. 2016. „Ороводната пејачка традиција во Кратовскиот регион“. *Зборник на трудови VIII*, Семинар за

традиционална музика и игра, Илинденски денови. Битола: НУ Центар за култура – Битола, 8–16.

Величковска, Р. 2017. „Песната ‘Ситни Стојно, ситничанко’ како инспирација за проучување на ороводната пејачка традиција во пограничјето меѓу Република Македонија и Република Бугарија“. *Проекции на културните традиции: Бџария и Македонија*. Софија.

Величковска, Р. 2020. *Македонската женска обредно-пејачка традиција, Етномузиколошки есеи*. Скопје.

Величковска, Р. и И. Јованов. 2013. „Пејачката традиција во Кривопаланечкиот Регион“. *Славички зборник*, бр. 2. Крива Паланка: Градски музеј, 169–189.

Величковска, Р. и К. Петровска-Кузмановска. 2021. *Лазарската обредно-пејачка традиција во Македонија*. Скопје: Институт за фолклор „Марко Цепенков“.

Димовски, М. 1973. „Прилог кон проучувањето на варијантите на ората и ороводните песни од типот *Леснојо* во Струга и Струшко“. *Македонски фолклор*, год. VI, бр. 11. Скопје: Институт за фолклор „Марко Цепенков“, 109–114.

Димовски, М. 1973. „Лазарските ороводни песни во Струга и струшко и нивните етнокорелолошки карактеристики“. *Македонски фолклор*, год. VI, бр. 12. Скопје: Институт за фолклор „Марко Цепенков“, 57–62.

Димоски, М. 1980. „Народните ора и орската традиција во Беровско“. *Македонски фолклор*, год. XIII, бр. 26. Скопје: Институт за фолклор „Марко Цепенков“.

Јаневска, Т. 2018. „Етнокорелолошки карактеристики на лазарските ороводни песни од Струшко Поле и Струшки Дримкол“. *Зборник на трудови X*, Семинар за традиционална музика и игра, Илинденски денови. Битола: НУ Центар за култура – Битола, 61–71.

Јаневска, Т. 2021. „Етнокорелолошки карактеристики на ороводните песни во етничкиот предел Пијанец“. *Зборник на трудови XIII*, Семинар за традиционална музика и игра, Илинденски денови. Битола: НУ Центар за култура – Битола, 53–65.

Јаневска, Т. 2022. „Етнокорелолошки карактеристики на ороводните песни од пределот Дурачка Река“. *Зборник на трудови XIV*, Семинар за традиционална музика и игра, Илинденски денови. Битола: НУ Центар за култура – Битола, 77–91.

Јаневски, В. 2011. „Техники и методи при етнокорелолошки истражувања“. *Зборник на трудови III*. Семинар за традиционална музика и игра, Илинденски денови. Битола, 3–9.

Јаневски, В. 2013. „Форми и облици во македонскиот играорен репертоар“. *Зборник на трудови V*, Илинденски денови. Битола: НУ Центар за култура, 5–16.

Јаневски, В. 2013. *Етнокорелолошки карактеристики на македонските народни ора (по избрани примери)*. Книга 9: Орска и

инструментална народна традиција. Скопје: Институт за фолклор „Марко Цепенков“.

Јаневски, В. 2014. „Форми на македонските играорни обрасци“. *Зборник на трудови VI*, Илинденски денови. Битола: НУ Центар за култура, 4–9.

Јаневски, В. 2015. „Реквизити при изведбата на орската традиција“. *Балканската култура низ призмата на фолклористичко-етнолошкиѣ истражувања*. Скопје: Институт за фолклор „Марко Цепенков“, 349–353.

Јаневски, В. 2017. „Класификација на ората во Македонија“. *Зборник на трудови IX*, Илинденски денови. Битола: НУ Центар за култура, 4–14.

Јаневски, В. 2019. *Еѣнокореолошка класификација на ораѣа во Македонија*. Скопје: Здружение на етнокореолози на Македонија.

Јанковиѣ, Д. 1940. „Дебарске народне игре“. *Еѣнолоѣ I*. Скопје.

Јанковиѣ, Љ. 1940. „Народне игре у Кичеву и околини“. *Гласник еѣноѣрафскоѣ музеја у Беоѣраду*, XV. Београд.

Јанковиѣ, Љ. и Д. 1934. *Народне иѣре*, I, Београд.

Јанковиѣ, Љ. и Д. 1937. *Народне иѣре*, II, Београд.

Јанковиѣ, Љ. и Д. 1939. *Народне иѣре*, III, Београд.

Јанковиѣ, Љ. и Д. 1948. *Народне иѣре*, IV, Београд.

Јанковиѣ, Љ. и Д. 2016. *Народне иѣре*, IX, Београд.

Јанковиѣ, Љ. и Д. 1938. „Празничне народне игре у Поречу“. *Гласник еѣноѣрафскоѣ музеја у Беоѣраду*. Књига XIII. Београд.

Јанковиѣ, С. Љ. 1939. „Лазаропольци и лазаропольске народне игре“. *Срѣски книжевни ѣласник*. Београд.

Јанковиѣ, Љ. и Д. 1940. „Још нешто о приликама за играње у Скопској Црној Гори“. *Гласник еѣноѣрафскоѣ музеја у Беоѣраду*. Књига XV. Београд.

Јанковиѣ, С. Љ. 1948. „Народне игре у Тетову и околине“. *Срѣски книжевни ѣласник*. Београд.

Јанковиѣ, Љ. и Д. 1957. „Прилог проучавању остатака орских обредних игара у Југославији“. Књига 8. Београд: САН, Етнографски институт.

Китевски, М. 2002. *Сѣудии за македонскиѣ фолклор*. Скопје: Институт за македонска литература.

Кличкова, В. 1957. „Велигденски обичаи во Порече“. *Гласник на музејско концерваѣорско друшѣво на Н.Р. Македонија*. Скопје.

Костов, С. 2019. „Ороводните песни на Македонците од источното игроорно подрачје (типови на ороводни песни според игроорниот образец)“. *Зборник на трудови Фолклорѣ во минаѣѣѣи денес*, Собрание на фестивалот за народни инструменти и песни „Пеце Атанасовски“, Долнени – Прилеп. Прилеп, 52–60.

Костов, С. 2023. *Ороводни ѝесни, Орската ѝтрадиција во источното иџроорно ѝодрачје на Македонија (историски и современи аспекти)*, Скопје.

Олевска, Р. 1989. „Некои особености на лазарските песни во Кривопаланечкиот крај“. *Македонски фолклор*, год. XXII, бр. 43. Скопје: Институт за фолклор „Марко Цепенков“, 187–190.

Павловић, Ј. Ј. 1928. *Малешево и Малешевци*. Београд.

Пајтончиев, Г. 1973. *Македонски народни ора*. Книга 1: Орската народна традиција. Скопје: Институт за фолклор „Марко Цепенков“.

Пашина, О. А. (ред.). 2005. *Народное музыкальное творчество*. Учебники и учебные пособия по культуре и искусству. Санкт-Петербург: Государственный институт искусствознания.

Петровић, А. 1907. „Народни живот и обичаји у скопској Црној Гори“. *Српски етнографски зборник*, VII. Београд, 334–316.

Проле, С. 2017. „Песните како дел од орската традиција“. *Зборник на трудови IX*, Семинар за традиционална музика и игра, Илинденски денови. Битола: НУ Центар за култура – Битола, 62–66.

Проле, С. 2019. „Гура Мара – Манифестација со обреден карактер“. *Зборник на трудови XI*, Семинар за традиционална музика и игра, Илинденски денови. Битола: НУ Центар за култура – Битола, 44–47.

Стефановска, Љ. 2023. „Жената во обредната пејачка традиција кај Македонците муслимани од с. Окиси“. *Зборник на трудови XV*, Семинар за традиционална музика и игра, Илинденски денови. Битола: НУ Центар за култура – Битола, 77–88.

Стефановска, Љ. 2024. „Етнокоролошки аспекти на селото Петрино според Цвета Гелевска“. *Cercetări și studii etno-muzicologie, bizantinologie și etnologie*, vol. 5, nr. 7. Timișoara, Romania: Asociația Pentru cultură bănățeană, 133–144.

Тановић, С. 1927. „Српски народни обичаји у ђевђелиској кази“. *Српски етнографски зборник*, VI. Београд.

Фирфов, Ж. и Г. Пајтончиев. 1953. *Македонски народни ора, со кореографски знаци и терминологија*. Скопје.

Хацивасилевић, Ј. 1909. *Кумановска област, Јужна сѝара Србија*. Београд.

Чичаковски, Т. 2015. „Ороводни песни со инструментална придружба“. *Зборник на трудови VII*, Семинар за традиционална музика и игра, Илинденски денови. Битола: НУ Центар за култура – Битола, 25–42.

Џорлев, З. 2015. *Ороводниѝе ѝесни како дел од македонската обредно-пејачка ѝтрадиција*. Институт за фолклор „Марко Цепенков“ – Скопје [магистерски труд].

Тијана Јаневска – *Хронолошки осврт на етнохореолошкиот*...

Латинични изданија

Petrović, A. 1984. "Ciljevi i značaj terenskog rada u etnomuzikologiji". *Зборник од XXXI конгрес на Сојузот на здруженијата на фолклористиите на Југославија*. Радовиш, 279–284.

Сајтографија

Величковска, Р. 2012. „Ороводните песни и нивната територијална дистрибуција во македонското традиционално обредно-пејачко изразување“. *Годишен зборник*, год. 3, бр. 3, 149–154, <https://is.gd/vlXdWj> [Пристапено на 29.12.2024].

CHRONOLOGICAL REVIEW OF THE ETHNOCHOREOLOGICAL RESEARCH ON THE TRADITIONAL DANCE SONGS

Tijana Janevska

Music Academy, University of “Goce Delčev”, Štip

Summary

Traditional dance songs are a part of the everyday life of the Macedonian people. These songs are a part of their ritual tradition and festive events. It is characteristic that the term itself indicates a syncretism between the song and the dance. They are usually performed for festive occasions, but they can also be of a fun nature. Ethnochoreological researches related to traditional songs are of a great importance for traditional culture. A large number of authors and researchers in their works reveal to us specific techniques and methods that can contribute to the analysis, classification and processing of this type of cultural phenomenon.

Traditional dance songs as a part of people's daily life have a great role in expressing emotions. They are mostly of an entertaining nature, to highlight the ability of people, and they also can be found with a ritual character, such as in the *Lazarus* and Epiphany (“Vodici”) ritual processions or as part of the wedding ritual cycle. They are performed in a dancing pattern of the *Lesnoto* dance type, where they play calmly, kneeling and balancing on the knees, while some of the dancing songs are performed in dancing patterns with simple, alternating synchronized movements in the form of interweaving, and then the playing style it changes, they often dance shaking with the whole foot, and also shaking of the body and jumping.

It can be concluded that traditional dances as a cultural phenomenon were of a great interest to researchers who mainly focused on ethnographic and ethnomusicological characteristics. In order to be able to make a complete and reliable analysis of this type of songs, it is necessary to analyze the ethnochoreological aspects by setting up a specific report of the ethnochoreological recording of the folk songs, where the ethnomusicological sphere will also be covered.